

CZU: 343.297 + 343.95

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4011834>

ENIGMA MULȚIMII CRIMINALE: ÎNTRE PSIHOLOGIE COLECTIVĂ ȘI DREPT PENAL

Mariana GRAMA, Olesea PANCHIV

Universitatea de Stat din Moldova

Produsul interacțiunii mai multor minți poate fi unul extraordinar. Extraordinar în sens bun sau rău: aceasta este întrebarea? Dacă mințile care se reunesc sunt criminale, atunci rezultatul nu poate fi decât unul dezastruos.

Cert este că produsul interacțiunii acestora, la nivel intelectual și volitiv, reprezintă un pericol mult mai mare pentru valorile și relațiile sociale apărute de legea penală decât aceleași fapte comise de o singură persoană.

În căutarea răspunsurilor, ne-am propus să examinăm conceptul de „mulțime criminală” din perspectiva psihologiei mulțimilor (maselor), psihologiei colective, raportându-l la normele din Partea generală a Codului penal al Republicii Moldova (în ceea ce privește unele forme ale participației), dar și, eventual, la unele norme din Partea specială.

Cuvinte-cheie: mulțime criminală, masă de oameni, psihologia maselor, psihologie colectivă, interes, instinct, conștient, inconștient, pluralitate de făptuitori, infracțiune, violență.

THE MYSTERY OF THE CRIMINAL CROWD: BETWEEN COLLECTIVE PSYCHOLOGY AND CRIMINAL LAW

The result of the interaction of several minds can be an extraordinary one. But the question lies in: is it extraordinary in the good or the bad sense? If the minds that come together are criminal, it is obvious that the result can only be a disastrous one.

There is no doubt that the outcome of their contact at an intellectual and volitional level represents a much greater danger for the values and social relations defended by the criminal law in comparison with the same deeds committed by a single person.

Looking for an answer, we decided to examine the concept of “criminal crowd” from the perspective of crowd psychology and collective psychology, referring it to the norms contained in the General Part of the Criminal Code of the Republic of Moldova, especially the ones regarding some forms of participation, but also to some norms from the Special Part.

Keywords: criminal crowd, mass of people, crowd psychology, collective psychology, interest, instinct, conscience, unconsciousness, plurality of perpetrators, crime, violence.

Introducere

Fără a face generalizări negative, analizând lucid și obiectiv, constatăm că omul este, după cum spunea Friedrich Nietzsche, o ființă foarte periculoasă și, ghidat fiind de motive de diferită natură, poate ajunge în câmpul ilicitului penal prin comiterea unor infracțiuni care, uneori, uimesc printr-o organizare minuțioasă și detaliat meditată. Mentea omului este un adevărat generator de idei, metode și modalități care se conturează și se realizează la diferite etape ale actului infracțional. Ce se întâmplă atunci când are loc o reuniune, o asociere a așa-numitor „minți criminale”?

Cert este că produsul interacțiunii acestora, la nivel intelectual și volitiv, reprezintă un pericol mult mai mare pentru valorile și relațiile sociale apărute de legea penală decât aceleași fapte comise de o singură persoană.

Dar ne-am întrebat noi oare vreodată: Cum acționează o masă de oameni în cazul în care rațiunea lor este ghidată de interesele criminale ale unui/unor indivizi concreți? De ce rațiunea fiecărui om luat în parte este vulnerabilă în raport cu instinctul care dirijează o masă nedeterminată de oameni? Cum reacționează individul în cadrul unei mulțimi?

În căutarea răspunsurilor, ne-am propus să examinăm conceptul de „mulțime criminală” din perspectiva psihologiei mulțimilor (maselor), raportându-l la normele din Partea generală a Codului penal al Republicii Moldova (în ceea ce privește unele forme ale participației), dar și, eventual, la unele norme din Partea specială.

Rezultate și discuții

Interesul pentru studiul mulțimilor și comportamentul colectiv nu este străin pentru psihologia socială (colectivă), dar încă departe de dreptul penal. Studiul sistematic al comportamentului colectiv a început în a

două jumătate a secolului al XIX-lea, istoria psihologiei europene consemnând activitatea școlii germane (W.Wundt, M.Lazarus) și a școlii franco-italiene (G.Le Bon, G.Tarde, V.Pareto, S.Sighele) [1]. Primul teoretician al psihologiei mulțimilor este considerat Gustave Le Bon, lucrarea căruia *Psihologia mulțimilor* (1895) își păstrează și astăzi actualitatea. În sec.XX studiilor asupra fenomenului mulțimii s-au consacrat E.D.Martin, J.Ortega y Gasset, S.Freud, S.Moscovici ș.a. Autorii D.Anzieu și J.Martin [2], clasificând într-o lucrare grupurile umane, caracterizează mulțimea în felul următor:

- după gradul de organizare internă și diferențierea rolurilor este un grup foarte slab;
- mulțimea poate exista de la câteva minute până la câteva zile;
- numărul de indivizi care fac parte din ea este unul mare;
- relațiile dintre indivizi se bazează pe contagiunea emoțională;
- conștientizarea scopurilor este slabă;
- acțiunile comune sunt caracterizate de apatie sau sunt acțiuni paroxistice.

În prezent se pledează tot mai mult pentru reabilitarea cunoașterii științifice a domeniului psihologiei maselor [3], dar, cu regret, se constată un interes științific relativ redus față de acest fenomen.

În sfera dreptului penal autohton astfel de studii lipsesc cu desăvârșire. Doar tangențial putem numi aici lucrarea *Групповая преступность: методологические основы изучения и классификации*, în care autorii V.Bujor și V.Guțuleac pentru prima dată în Republica Moldova se expun sub aspect criminologic asupra unui fenomen – fenomenul de „gloată” și asupra legilor sale de existență, care prin manifestările sale exterioare este foarte asemănător cu activitatea de grup (cu activitatea maselor, mulțimii) [4].

De altfel, orice „pomenire” despre „mulțimea criminală” în cadrul discuțiilor pe tematici de drept penal imediat naște întrebarea: este oare aceasta o formă a participației?

După noi, întrebarea nu are un răspuns simplu și anume de aceea ne-am propus să înțelegem mai întâi natura juridică și esența psihologică a „mulțimii criminale”, după care vom încerca să stabilim niște răspunsuri potrivite legii penale existente în Republica Moldova.

Pornind de aici, vă propunem să meditați asupra pericolului pe care îl întruchipează forța distructivă a maselor ghidate nu de o înțelegere prealabilă și nici măcar de careva motive întemeiate sau cel puțin rațional argumentate, dar de instincte primare.

Fenomenul în cauză îl vom examina prin prisma „mulțimii criminale”, care, în opinia lui Gustave Le Bon [5], este în primul rând mulțime psihologică, supusă legii unității mintale a maselor.

Trăsătura cea mai pronunțată a unei mulțimi psihologice este aceea că, indiferent de indivizii care o compun, indiferent de asemănările sau deosebirile în felul lor de a trai, în ocupațiile, caracterele ori nivelul lor de inteligență, singurul fapt că oamenii sunt transformați într-o masă îi investeste cu un soi de suflet colectiv. Acesta îi face să simtă, să gândească și să acționeze într-un mod total diferit de cel în care ar simți, ar gândi sau ar acționa fiecare dintre indivizii care compun mulțimea, luați izolat. Masa psihologică este, în viziunea lui G.Le Bon, o ființă „provizorie”, compusă din elemente eterogene, dar sudate pentru o vreme, asemenea celulelor unui organism viu, care în totalitatea lor alcătuiesc o nouă ființă, având particularități diferite de ale fiecăruia dintre celulele componente. Astfel, individul dintr-o gloată diferă foarte mult de individul luat separat. G.Le Bon consideră că aceasta se datorează faptului că, la nivelul maselor, activitatea intelectului este guvernată de inconștient, format îndeosebi de influențe de natură ereditară, manifestându-se simultan la indivizii ce compun masa.

Analizând acest fenomen S.Freud [6] a formulat teoria comportamentului mulțimii, care, asemenea lui G. Le Bon, susține că devenirea ca membru al unei mulțimi duce la deblocarea minții inconștiente. Acest lucru se întâmplă deoarece super-ego-ul, care este centrul moral al conștiinței, este dat la o parte de mulțime, pentru a fi înlocuit de un lider carismatic. Prin urmare, mulțimea prezintă o structură organizațională asemănătoare „hoardei primitive”.

Astfel, în spiritul colectiv, aptitudinile intelectuale ale oamenilor și, prin urmare, individualitatea lor dispar. Eterogenul se cufundă în omogen și calitățile ce țin de inconștient domină. Această manifestare a trăsăturilor comune explică de ce masele nu ar putea săvârși acte presupunând inteligență sporită. Mai mult decât atât, G. Le Bon susține că masele acumulează nu inteligența, ci mediocritatea. Hotărârile de interes general luate de o adunare de persoane distinse, dar cu specialități diferite, nu sunt mult superioare deciziilor pe care le-ar adopta o gloată de imbecili. Autorul face uz de aserțiunea: nu toți sunt deștepți ca Voltaire, dar cu siguranță Voltaire este mai deștept, dacă prin „toți” înțelegem mulțimea.

Maupassant scria: „De câte ori am constatat că inteligența crește și se înalță de îndată ce trăiești singur și că diminuează și coboară atunci când te amesteci iarăși printre ceilalți oameni. Contactele, ideile răspândite, tot ceea ce ești obligat să ascuți, să înregistrezi și să răspunzi acționează asupra gândirii. Un flux și reflux de idei circulă de la un cap la altul, de la o clasă la alta, de la o stradă la alta, de la oraș la oraș, de la popor la popor și se stabilește un anumit nivel, o medie de inteligență pentru orice aglomerare considerabilă de indivizi. Calitățile de inițiativă intelectuală, de liber arbitru, de reflexie înțeleaptă și chiar de pătrundere ale oricărui om izolat dispar în general de îndată ce acest om se amestecă cu un număr mare de oameni” [7].

Cauzele care determină apariția caracterului deosebit al maselor sunt diverse. În primul rând, în mulțime individul capătă, doar reieșind din mărimea acesteia, sentimentul unei forțe invincibile, permițându-i să cedeze instinctelor, pe care, singur, și le-ar reprima. Omul cedează cu atât mai ușor acestei porniri instinctuale datorită anonimității pe care i-o oferă mulțimea și, prin urmare, sentimentul responsabilității, care îi reține întotdeauna pe oameni, dispăre. G. Le Bon a indicat că membrii mulțimii au o conștientizare diminuată a culpabilității legale, din cauza dificultății întâmpinate de organele de ordine de a-i urmări pe membrii individuali ai unei gloate.

O a doua cauză pe care o evidențiază G. Le Bon este contagiunea mintală, fenomen de natură hipnotică. Într-o masă de oameni, orice sentiment, orice act e contagios, într-atât de contagios încât individul își sacrifică foarte ușor interesul personal în favoarea interesului colectiv. De fapt, este ceva contrar naturii sale, de care omul nu este capabil decât atunci când face parte dintr-o mulțime. Astfel, prin contagiune indivizii dintr-o mulțime capătă tendința de a urmări fără spirit critic ideile și emoțiile predominante ale mulțimii.

O a treia cauză este puterea de sugestie. Un individ poate fi adus într-o asemenea stare încât, deposedat de personalitatea conștientă, răspunde orbește la toate sugestiile celui care l-a făcut să-și piardă personalitatea și comite acte dintre cele mai contrare firii și obiceiurilor sale. Or, individul din sânul mulțimii în acțiune cade într-o stare deosebită, foarte asemănătoare cu starea celui hipnotizat. El devine sclavul inconștientului, pe care hipnotizatorul îl dirijează după bunul său plac, profitând de anihilarea personalității conștiente, a voinței și a discernământului și orientându-i sentimentele, gândurile și acțiunile în sensul necesar hipnotizatorului. Asemănătoare este și starea individului care aparține unei mase de oameni. El nu mai este conștient de actele sale, acestea putând lua forme extreme. Influența sugestiei îl va determina cu irezistibilă impetuoșitate spre înfăptuirea anumitor acte. De fapt, indivizii au iluzia că decid ei singuri. Realmente, influența mulțimii, accentuată prin slogane și simboluri, provoacă emoții intense, însă gândirea devine sumară, iar analiza logică și critică este ignorată, factori ce conturează tabloul limitării raționalului. Doar un număr foarte redus din entitățile componente ale masei păstrează o personalitate suficient de puternică pentru a rezista sugestiei. Despre aceste persoane O.Klineberg [8] scrie că sunt indivizi care păstrează, cel puțin parțial, identitatea personală, refuzând să participe la acțiunile agresive ale mulțimii. Acestea ar putea însă încerca o diversiune alimentată de o sugestie diferită, eventual pentru a deturna mulțimea de la acte sângeroase.

Astfel, principalele caracteristici ale individului ce face parte dintr-o mulțime sunt:

- diminuarea personalității conștiente;
- predominarea personalității inconștiente;
- direcționarea, pe baza sugestiei și a constrângerii, a sentimentelor și ideilor în același sens cu acele ale mulțimii;
- tendința de a transpune în realitate ideile sugerate.

Mai mult decât atât, parcurgând etapele imersiunii, contagiunii și sugestiei, individul este guvernat de:

- sentimentul invulnerabilității, rod al numărului mare de indivizi care au creat mulțimea și imaginea puterii acesteia;
- sentimentul iresponsabilității, rod al iluziei anonimatului și al lipsei de responsabilitate personală pentru acțiunile săvârșite în mulțime;
- sentimentul agresivității, care vine din contagiunea afectivă și mintală ce are loc în mulțime;
- sugestibilitatea înaltă din dominația pe care o are mulțimea asupra individului [9].

Mulțimile sunt clasificate de diverși autori în mod diferit, fiecare dând propriile explicații ale clasificării. Astfel, Radu Neculau [10], citându-l pe S.Moscovici, clasifică mulțimea în „naturală” sau „spontană” și „artificială” sau „organizată”.

G. Le Bon clasifică masele în mase eterogene și mase omogene. Masele eterogene se compun din indivizi de diferite profesii și niveluri de inteligență diferite. Aici se referă masele anonime (de exemplu, mulțimea de

pe străzi) și masele non-anonime (de exemplu, adunările parlamentare). Masele omogene cuprind sectele (politice, religioase etc), castele (militarii, preoții etc.) și clasele (burghezia, țărănimea etc.) [11].

În lucrarea sa G. Le Bon utilizează nu doar termenii „mulțime”, „masă de oameni”, dar și termenul „gloată” [12], pe care îl atribuie „mulțimilor criminale”. El subliniază că prin simpla apartenență la o gloată omul coboară mai multe trepte pe scara civilizației. Singur, poate fi o persoană inteligentă, în mulțime – un instinctual, deci un barbar, cu spontaneitatea, violența și ferocitatea ființelor primitive. Ulterior acesta își poate reproșa comportamentul și ușurința cu care s-a lăsat impresionat și ghidat de cuvinte, imagini etc. și antrenat în acte care contravin propriilor interese și valori.

Întrunirea la un loc a mai multor ființe vii, fie că este vorba de o turmă de animale sau de o mulțime de oameni, este însoțită în mod obligatoriu de plasarea instinctuală sub autoritatea unui conducător. În cazul gloatei de oameni, acesta este, de obicei, o persoană obsedată de o idee, fiind figura centrală în jurul căreia se constituie mulțimea de oameni ale căror opinii sunt manipulate în sensul materializării acesteia. Conducătorii maselor sunt persoane carismatice, cu voință puternică și buni oratori, care mențin coeziunea și rezistența colectivității, inspirând un sentiment general de eroism și luptă pentru o cauză nobilă.

În momente de maximă excitație, mulțimile pot ajunge simple mecanisme inconștiente dirijate printr-o sugestie puternică la comiterea unor ilegalități, inspirându-li-se convingerea că astfel îndeplinesc o îndatorire. G. Le Bon citează un exemplu foarte cunoscut în acest sens, și anume: asasinarea guvernatorului Bastiliei, a lui de Launay [13]. După ocuparea acestei fortărețe, guvernatorul, înconjurat de o mulțime foarte excitată, era lovit din toate părțile. Unii au propus să fie spânzurat, alții să i se taie capul etc. Zbătându-se cu disperare, el l-a lovit din neatenție pe unul dintre cei prezenți. Abia atunci când cineva a strigat ca cel lovit să-i taie gâtul și mulțimea a întâmpinat sugestia cu urale, s-a trecut efectiv la acțiune. Exemplul este unul edificator în sensul funcționării sugestiei colective, care determină convingerea criminalului că va comite un gest meritoriu. Astfel, fiind impulsive, mobile, ușor iritabile, sugestibile și credule, dominate de sentimente simple, dar exagerate, intolerante, autoritare, conservatoare, lipsite de moralitate, conduse de idei care acționează la nivel de sentiment, de raționamente inferioare, sentimente colective puternice și asociații primitive, credințe și convingeri simpliste, cu o imaginație bogată și ușor influențabilă, mulțimile pot deveni ușor criminale.

După cum am menționat și mai sus, autorii V.Bujor și V.Guțuleac [14] vorbesc despre un fenomen asemănător cu activitatea de grup, dar care are esență proprie și propriile legități de existență – fenomenul „gloată”. Autorii definesc gloata ca *grup nestructurat de oameni care nu au scopuri și obiective clare, dar sunt interdependente prin similitudinea stării emoționale și obiectul comun de atenție*.

Adunându-se pentru un anumit scop, ulterior acest grup de persoane își schimbă orientările și chiar acțiunile. Acest fapt este determinat de împrejurări. Individual, fiecare persoană nu ar fi reacționat în acest mod. Dar, fiind conștiente de faptul că sunt mai multe, ele prind curaj, își imaginează că sunt o forță și astfel ajung chiar să comită infracțiuni. Orice replică sau răspuns care le nemulțumește le poate provoca la acțiuni violente. Drept exemplu pot fi invocate acțiunile care au avut loc la 7 aprilie 2009, când cei adunați în piață pentru un anumit scop (să-și exprime dezacordul față de rezultatul alegerilor), au ajuns să comită dezordine în masă, provocarea leziunilor corporale grave, distrugerea patrimoniului etc.

V.Bujor și V.Guțuleac identifică patru tipuri principale de gloate (mulțimi) [15]:

- 1) *gloată ocazională* legată prin curiozitatea față de incidentul neprevăzut;
- 2) *gloată convențională* care este legată prin interesul față de o manifestare în masă anunțată preventiv și gata, de multe ori doar temporar, să respecte normele de comportament destul de difuze;
- 3) *gloată expresivă* care își exprimă împreună atitudinea generală față de un eveniment (bucurie, entuziasm, furie, protest etc.), forma sa extremă, mulțimea extaziată ajungând la un extaz general, cum ar fi în cadrul anumitor ritualuri religioase, carnavaluri, concerte rock etc.;
- 4) *gloată în funcțiune* cu următoarele subcategorii:
 - a) *gloată agresivă* – unită printr-o ură oarbă față de un obiect, eveniment (bătăia oponentilor religioși, politici etc.);
 - b) *gloată de panică* – care fug spontan de o sursă reală sau imaginată de pericol;
 - c) *gloată care intră în conflicte dezordonate*, directe pentru posesia oricăror valori (bani, locuri în transport etc.);
 - d) *gloată rebelă* – este bazată pe indignarea totală față de acțiunile autorităților, constituind adesea baza mișcărilor revoluționare.

Lipsa unor obiective clare, lipsa structurii sau structura difuză generează practic cea mai importantă caracteristică a gloatei – *transformarea ușoară a acesteia dintr-un tip de gloată în altul*. Aceste transformări sunt adesea spontane, însă cunoașterea legităților și mecanismelor necesare permit manipularea intenționată a comportamentului mulțimii în scopuri necesare conducătorilor.

În acest caz, rolul cel mai important revine celui care preia controlul asupra mulțimii.

V.Bujor consideră că mulțimea, ca un fenomen deosebit, poate fi atribuită la activitatea comună, de grup, iar crimele comise de ea – la crimele comise în grup. Crimele comise în grup (împreună) și grupurile criminale nu este una și aceeași. V.Bujor atribuie gloata nu la grupul criminal, ci la criminalitatea în grup [16]. În fapt, opinia lansată nu atribuie gloata la vreo categorie a grupurilor criminale, ci la participația simplă, deoarece în cadrul acestui grup nu există o înțelegere prealabilă, nu există o structură, un scop criminal prestabilit, el nu are caracter stabil, membri permanenți, gloata nu evoluează pentru a se transforma într-o altă formă a grupului criminal etc. Ar putea exista un lider al gloatei. Însă, el are rolul de a orienta gloata spre realizarea scopului inițial, care nu este unul criminal (scandarea de lozinci, realizarea unui flashmob, participarea la o demonstrație etc.) și, deseori, în cadrul gloatei există provocatori.

A.Tighineanu consideră că analiza grupului criminal are o importanță majoră în doctrina juridică, în general, și în cea penală și criminologică, în special, deoarece doar cunoscând formele acestuia, structura, manifestările, genurile de activitate etc. se poate de realizat cu succes prevenirea și contracararea acestor forme de activitate [17].

Despre mase violente (un fel de masă criminală) ne vorbește și psihologul român Tudorel Butoi, care descrie violența colectivă a deținuților din penitenciar [18]. Violența colectivă ce are loc în penitenciar reflectă un fenomen psihosocial, condiționat întotdeauna de acumularea unor tensiuni în interiorul unui grup de deținuți, având diferite cauze: atitudini neconformiste, prezența unora cu inadaptări marcante la mediul penitenciar determină revolta penitenciară. Ținând cont de specificul vieții în detenție, deseori actele violente colective din penitenciare au rolul „de descărcare afectivă, de ușurare, de împlinire și satisfacție”.

Deci, dacă revenim la întrebările puse la începutul lucrării, adăugăm la acestea:

1. Ce se întâmplă atunci când are loc o reuniune, o asociere a așa-numitor „minți criminale”?

Cu certitudine, se vor comite infracțiuni. Asocierea presupune organizare prealabilă, alegerea unor mijloace sau instrumente de comitere a infracțiunilor, întocmirea planului de comitere a infracțiuni/infracțiunilor etc. Și dacă asocierea este prealabilă, atunci și gradul de pericol social al celor comise este sporit. În acest caz, cu siguranță, organizatorii și instigatorii posedă un coeficient de inteligență destul de mare și deci pot conduce cu mulțimea criminală organizată anume în scopul comiterii infracțiunii/infracțiunilor.

2. De aici și răspunsul la următoarea întrebare: ne-am întrebat noi oare vreodată, cum acționează o masă de oameni în cazul în care rațiunea lor este ghidată de interesele criminale ale unui/unor indivizi concreți?

Ei vor acționa exact așa cum vor fi ghidați de organizatori, care sunt și cele mai luminate minți criminale. Nu în zadar organizatorii sunt considerați cei mai periculoși dintre toți participanții la infracțiune.

3. La întrebarea de ce rațiunea fiecărui om luat în parte este vulnerabilă în raport cu instinctul care dirijează o masă nedeterminată de oameni ne poate răspunde doar psihologia. De fapt, autorii care au studiat fenomenul mulțimilor au stabilit că mulțimea influențează, cu certitudine, fiecare individ în parte și, de regulă, nu spre bine. Oricât de inteligentă ar fi persoana, în mulțime ea se poate transforma ușor într-un alt individ, pe care nici ea nu l-a cunoscut până în acel moment.

În mulțime se atrofiază simțul de vinovăție, acțiunile în derulare sunt contagioase, apare senzația că în mulțime persoanei îi sunt permise mai multe, riscurile de a fi descoperită, depistată fiind fiind minime, ceea ce duce la nașterea unei euforii, care ușor face ca persoana să alunece pe calea criminală, transformând-o într-un infractor – parte a „mulțimii criminale”.

4. Cum reacționează individul în cadrul unei mulțimi?

Răspunsul este foarte simplu: în cadrul mulțimii individul se „deindividualizează”!!!

Deindividualizarea este „condiția psihică a indivizilor care consideră că, datorită unor factori de natură fizică (de exemplu, întunericului) sau socială (de exemplu, stării că se află în mulțime), nu mai pot fi identificați” [19]. Individul devine „anonim”. Anume „anonimatul” poate constitui unul dintre factorii declanșatori ai comportamentului antisocial, comportament deseori destul de agresiv.

În 1976 a fost organizat un experiment de Halloween. Copiii care umblau să facă urări erau așteptați de experientatori în 27 de case. Ei veneau fie singuri, fie în grup. Copiii erau primiți în camera de zi și invitați

să ia câte o bomboană, după care adultul se retrăgea sub diverse pretexte. Copiii care purtau costume și măști, iar adultul nu făcea niciun efort să-i identifice, luau mult mai multe bomboane decât li s-a propus, la fel ca și copiii veniți în grup. Copiii fără măști sau pe care adultul i-a întrebat numele sau cine le sunt părinții, la fel și copiii veniți singuri nu au avut un astfel de comportament. Acest experiment a confirmat că anonimatul favorizează comportamentul antisocial, la fel ca și prezența grupului [20].

Deci, după cum am văzut, „mulțimea criminală” cunoaște o tratare teoretică, dar nu are o tratare în jurisprudență, deoarece legea nu prevede pedepsirea „mulțimii”, ci doar a organizatorilor și a celor mai activi participanți la provocarea dezordinilor publice, la incitarea mulțimii în vederea comiterii unei infracțiuni colective, organizarea unor bande armate, crearea sau conducerea unor organizații criminale etc.

Putem oare încadra „mulțimea criminală” în una dintre formele participației penale, instituție prevăzută în art.41 din Codul penal al Republicii Moldova? Un răspuns absolut nu există la moment.

În aspect juridico-penal, unele manifestări ale mulțimii criminale pot fi încadrate ca și forme ale pluralității de infractori: pluralitate naturală, legală sau ocazională (participație penală).

Unele componente de infracțiuni expres prevăzute în Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova (de ex., art.285 alin.(2)) presupun existența unei pluralități naturale de infractori, ceea ce nu formează participație penală.

Un șir de alte infracțiuni, cum sunt cele prevăzute la art.282 CP RM (participarea la o formațiune paramilitară), la art.283 CP RM (participarea la bande armate), la art.284 CP RM (crearea sau conducerea unei organizații criminale), la art.340 CP RM (participarea la rebeliunea armată), la art.341 alin.(2) CP RM (violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova) pot fi comise doar de două sau mai multe persoane, deci este posibilă comiterea lor și de un număr nedeterminat de persoane. Codul penal al Republicii Moldova permite încadrarea lor în una dintre cele patru forme ale participației: simplă, complexă, grup criminal organizat sau organizație criminală. Unele dintre aceste fapte pot fi comise doar cu înțelegere prealabilă (cele încadrate ca grup criminal organizat sau ca organizație criminală), celelalte pot fi comise și fără înțelegere prealabilă. Pentru mulțimea criminală, nici înțelegerea prealabilă și nici organizarea prealabilă nu sunt obligatorii.

În principiu, și alte infracțiuni ar putea fi comise de un număr nedeterminat de persoane care ar putea forma o mulțime criminală, spre exemplu: evadarea în masă din penitenciar (art.317 alin.(2) CP RM), dezertarea (art.371 alin.(2) CP RM), vandalismul (art.288 alin.(2) CP RM), profanarea simbolurilor de stat (art.347 alin.(2) CP RM) ș.a.

Toate acestea raportate la trăsăturile participației penale, dacă vorbim doar despre participația penală, adică pluralitatea ocazională de făptuitori, ce ne sugerează?

Drept urmare a analizei art. 41 CP RM deducem următoarele trăsături ale participației penale: 1) pluralitatea de subiecte; 2) activitatea în comun a participanților la infracțiune; 3) unitatea intenției; 4) cooperarea doar la o infracțiune intenționată.

Într-o „mulțime” acționează, cu siguranță, mai mult de două persoane și putem presupune că cel puțin două sunt responsabile din punct de vedere penal, dacă au împlinită și vârsta cerută de legea penală.

Dar dacă ipotetic admitem că fapta este comisă de o „mulțime” în care doar organizatorul întrunește toate semnele subiectului infracțiunii, iar restul indivizilor sunt fie sub vârsta răspunderii penale, fie sunt iresponsabili din punct de vedere psihic? În acest caz, despre vreo formă a participației penale nu poate fi vorba. Dar despre o „mulțime criminală”?

Activitatea poate fi oare considerată în comun, dacă indivizii din „mulțime” nu-și condiționează reciproc acțiunile, dar acționează izolat unii de alții, având scopuri personale diferite, pe care vor să și le atingă prin comiterea uneia și aceleiași infracțiuni. Lipsesc, deci, și legătura causală dintre acțiunile fiecărui participant și rezultatul comun survenit.

Atunci cum rămâne cu unitatea intenției tuturor indivizilor din „mulțime”? Pentru a fi prezentă participația penală, unitatea intenției tuturor participanților la infracțiune presupune că fiecare dintre ei înțelege că acționează nu de unul singur, ci în comun. De aici rezultă că participantul își dă seama nu doar de caracterul și pericolul social al acțiunilor sale, ci și de acțiunile altor participanți. Participantul la infracțiune prevede că acțiunea în comun va duce la survenirea urmărilor înțelese și dorite de toți ceilalți participanți (cu excepția participației cu raport unilateral).

În orice componență a infracțiunii intenția este formată din elementul intelectual și elementul volitiv.

Prin conștiința și voința persoanelor care acționează în comun se înțelege, pe de o parte, semnele individuale ale comportării lor ce se exprimă prin executarea diferitelor acțiuni în procesul săvârșirii în comun a

infracțiunii, iar, pe de altă parte, trăsăturile obiective generale ale faptelor lor ce se manifestă prin condiționarea reciprocă a acțiunilor și pricinuirea unui rezultat infracțional unic. Aceasta dă intenției un conținut specific. În paralel cu semnele individuale apar și trăsături generale ce reflectă în conștiința și voința vinovaților dependența obiectivă a faptelor.

Elementul intelectual al intenției participantului la infracțiune trebuie să includă:

- conștientizarea pericolului social al faptei săvârșite;
- conștientizarea caracterului socialmente periculos al faptelor altor participanți (minimum a unuia dintre ei);
- prevederea survenirii rezultatului infracțional comun.

Elementului volitiv al intenției îi corespunde coordonarea reciprocă a acțiunilor, adică participanții își expun dorința de a acționa în comun la săvârșirea infracțiunii și de a atinge un rezultat infracțional comun sau admit conștient survenirea acestuia.

Lipsa condiționării reciproce a acțiunilor exclude și participația.

Toate acestea au sens și logică doar atunci când acțiunile „mulțimii criminale” pot fi încadrate în una dintre formele legale ale participației penale. În restul cazurilor, răspunderea penală va surveni potrivit acțiunilor real comise, ținându-se cont de existența incriminării faptei în legea penală și de prezența trăsăturilor subiectului infracțiunii, totodată avându-se în vedere caracterul personal al răspunderii penale.

Concluzii

1. Psihologia fiecărui individ luat în parte este diferită de psihologia masei.

Masa de oameni, în cazul nostru „mulțimea criminală” ghidată de interesele criminale ale unei sau unor persoane, va acționa instinctiv, fără a pune prea mult la încercare inteligența individuală. Or, dacă individul gândește în acel moment în afara masei, el ar putea să nu comită faptele spre care este ghidat de cel/cei cu intenții criminale.

Nivelul la care acționează „mulțimea criminală” este unul mediocru și din acest motiv infracțiunile „inteligente” nu pot fi comise de o „mulțime criminală”, ci individual sau, în cel mai bun caz, în grup.

2. Rațiunea fiecărui individ în parte nu are importanță în raport cu puterea unei „mulțimi criminale” care tinde să comită fapte antisociale. Instinctul este mai puternic decât rațiunea în cazul când este „hrănit” cu mințile oamenilor ce acționează ghidați de inconștient.

3. Este evident că grupul definit în dreptul penal și cel definit în psihologie sunt asemănătoare după trăsăturile caracteristice.

„Mulțimea criminală” raportată la normele din Partea generală a Codului penal ar putea fi regăsită în articolele referitoare la formele participației, dar nu le putem identifica în totalitate. La fel, nici în normele din Partea specială a Codului penal nu găsim norme care pot fi identificate cu „mulțimea criminală” (doar poate, de exemplu, Dezordini de masă), deși și alte infracțiuni ar putea fi săvârșite și de „mulțimi criminale” (de ex., Participarea la rebeliunea armată).

Cert este un lucru: acțiunea „mulțimii criminale” ce poate fi încadrată în normele legii penale trebuie pedepsită penal. Dar se pune întrebarea: **întotdeauna oare acțiunea „mulțimii criminale” merită să fie pedepsită penal???**

Referințe:

1. COJOCARU, N. *Psihologia maselor: de la Gustave Le Bon la Serge Moscovici*. În: Studia Universitatis, 2010, nr.5(35). Seria „Științe ale educației”, p.203. ISSN 1857-2103
2. ANZIEU, D., MARTIN, J.Y. *La dynamique des groups restrreints*. Paris: PUF, 1994.
3. COJOCARU, N. *Op.cit.*, p.206.
4. БУЖОР, В., ГУЦУЛЯК, В. *Групповая преступность: методологические основы изучения и классификации*. Кишинев: Центральная Типография, 1998, с.107. ISBN 9975-9549-3-6
5. LE BON, G. *Psihologia mulțimilor*. Filipeștii de Târg: ANTET XX PRESS, 1991. ISBN 973-99336-2-9
6. FREUD, S. *Psihologia colectivă și analiza eului*. Ploiești: Mediarex, 1995. ISBN 973-96802-6-7
7. RUSNAC, S. *Psihologia dreptului*. Chișinău: ARC, 2000, p.193. ISBN 9975-61-125-7
8. KLINEBERG, O. *Psihologie sociale*. Paris: Presses Universitaires de France, 1967, p.506-507.
9. RUSNAC, S. *Op.cit.*, p.194.
10. NECULAU, R. Identitate, recunoaștere și violență de masă. În: *Cercetări filosofico-psihologice* (București), 2012, anul IV, nr.2, p.87-103.

11. LE BON, G. *Op.cit.* p.81-83.
12. *Ibidem*, p.60; 86 ș.a.
13. *Ibidem*, p.84.
14. БУЖОР, В., ГУЦУЛЯК, В. *Op.cit.*, p.107-113.
15. *Ibidem*, p.111-112.
16. *Ibidem*.
17. TIGHINEANU, A. *Analiza criminologică a infracțiunilor de mare violență săvârșite în grup*. Disponibil: cnaa.md/files/theses/2018/53293/teza_css_tighineanu-final.pdf, p.120.
18. BUTOI, T. *Tratat universitar de psihologie judiciară*. București: Pro Universitaria, 2019, p.372-373. ISBN 978-606-26-1056-2
19. NECULAU, A. (coord). *Manual de psihologie socială*. Iași: Polirom, 2004, p.235. ISBN 973-681-759-8
20. *Ibidem*, p.238.

Date despre autori:

Mariana GRAMA, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: marianagrama@mail.ru

ORCID: 0000-0002-2633-5381

Olesea PANCHIV, studentă, anul II, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: lesea.1999@gmail.com

Prezentat la 03.03.2020